

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації

Воєводіна Ігоря Сергійовича

**«Міжнародний організаційно-правовий механізм захисту
екологічних прав вразливих категорій осіб»,**

яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 Міжнародні відносини
за спеціальністю 293 Міжнародне право

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи.

Аспірант Воєводін Ігор Сергійович виконав у повному обсязі Індивідуальний план Освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії. Освітня програма в обсязі 40 кредитів ECTS виконана у повному об'ємі. Він успішно склав три заліки та п'ять екзаменів з таких дисциплін:

Заліки:

- 1) Підготовка наукових публікацій та презентація результатів досліджень» – 90 балів;
- 2) «Філософські засади та методологія наукових досліджень» – 72 бали;
- 3) Асистентська практика – 85 балів;

Екзамени:

- 4) «Іноземна мова для аспірантів» (англійська мова) – 90 балів;
- 5) «Сучасна міжнародно-правова доктрина» (за профілем) – 92 бали;
- 6) «Джерелознавство історії міжнародного права» – 91 бал;
- 7) «Актуальні проблеми європейського права» – 90 балів;
- 8) «Міжнародне кримінально-процесуальне право» – 90 балів.

Всі заплановані види робіт було виконано своєчасно. Здобувач плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження. Незважаючи на десятиліття існування екологічних законів і політики, майже чверть глобального тягаря хвороб і понад 8 мільйонів передчасних смертей щорічно викликані впливом екологічних небезпек у повітрі, воді, продуктах харчування та в місцях проживання. Попри існування низки міжнародних актів (Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 р., Паризька угода 2015 р. тощо), обсяги глобальних викидів у атмосферу продовжують зростати, а Конвенція про біологічне різноманіття 1992 р. не стала перешкодою для скорочення популяцій диких тварин, багато з яких перебувають під загрозою зникнення. Зміна клімату, втрата біорізноманіття

та екосистем, а також численні види забруднення впливають на права всіх людей на планеті, включаючи право на життя, їжу, воду, достатній рівень життя і здоров'я. Ці кризи, в поєднанні з іншими викликами сталому розвитку, становлять серйозну загрозу можливості поколінь сьогодення і майбутнього користуватися правами, що гарантовані Міжнародною хартією прав людини.

Екологічні права людини належать до категорії «нових прав», оскільки в той час, коли основоположні права обговорювалися та отримували визнання на міжнародному рівні у відповідних угодах, зусилля, спрямовані на пом'якшення впливу деградації навколишнього середовища на права людини, тоді ще перебували на стадії зародження. Поряд із цим, найбільш гостро та непропорційно від негативного екологічного впливу страждають права вразливих груп осіб – тих, які є найбільш незахищеними та чутливими до змін навколишнього середовища через низку факторів, як-от: вік, гендер, фізичні вади, етнічна приналежність тощо.

На міжнародному універсальному та регіональному рівнях питання захисту екологічних прав вразливих категорій осіб не отримало належного договірного врегулювання. Означене ускладнює можливість використання існуючих механізмів міжнародних правозахисних інституцій, якщо права вразливих категорій осіб в екологічній сфері було порушено, а також зумовлює обмежену ефективність заходів із захисту цих прав на національному рівні.

Зважаючи на вищезначене, обрана тема наукової роботи вимагає подальшого ґрунтовного комплексного дослідження у зв'язку з тим, що негативні наслідки погіршення загального стану довкілля, зміна клімату, природні та техногенні катастрофи негативно впливають на найбільш незахищені і вразливі верстви населення, а існуючі прогалини в захисті їхніх екологічних прав, зокрема права на здорове та безпечне довкілля, прямо пропорційно впливають на дотримання інших фундаментальних прав людини.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в характеристиці міжнародного організаційно-правового механізму захисту екологічних прав вразливих категорій осіб (дітей, жінок, екологічних мігрантів, корінних народів) шляхом здійснення аналізу положень міжнародно-правових актів (угод, резолюцій, декларацій, стратегічних актів тощо) та діяльності міжнародних органів, інституцій і посадових осіб у цій сфері.

Задля досягнення поставленої мети було сформульовано такі **завдання:**

- охарактеризувати правову основу щодо захисту екологічних прав вразливих категорій осіб на міжнародному універсальному та регіональному рівнях;

- розкрити існуючі підходи до визначення понять «вразливість» та «вразливі групи», визначити критерії вразливості окремих груп у контексті захисту їхніх екологічних прав;

- охарактеризувати існуючі міжнародні механізми захисту екологічних прав дітей;
- розкрити організаційно-правові засади захисту прав жінок в екологічній сфері;
- охарактеризувати особливості захисту прав екологічних мігрантів на міжнародному універсальному і регіональному рівнях;
- розкрити міжнародні організаційно-правові засади захисту екологічних прав корінних народів;
- висвітлити прецедентну практику міжнародних універсальних і регіональних механізмів захисту прав окремих вразливих категорій осіб (дітей, жінок, екологічних мігрантів, корінних народів);
- охарактеризувати національне законодавство держав щодо захисту екологічних прав вразливих категорій осіб (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Франції і Фінляндії).

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини у сфері захисту екологічних прав людини.

Предметом дослідження є міжнародний організаційно-правовий механізм захисту екологічних прав вразливих категорій осіб.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнотеоретичних і спеціальних методів наукового пізнання, що були застосовані для комплексного дослідження його об'єкта та предмета.

Так, використовуючи формально-логічний метод було здійснено аналіз міжнародно-правової основи (міжнародні угоди, резолюції та рекомендації міжнародних міжурядових організацій, рішення міжнародних договірних, інституційних органів універсального і регіонального характеру) та актів національного законодавства. Цей метод також було використано для виявлення прогалин і суперечностей у зазначених актах в досліджуваній сфері. Звернення до порівняльно-правового методу дало можливість з'ясувати зміст положень міжнародних і національних актів, щодо захисту екологічних прав окремих вразливих категорій осіб (діти, жінки, корінні народи, екологічні мігранти). Використання логіко-семантичного методу дозволило уточнити основні дефініції та понятійний апарат тематики дослідження. За допомогою структурно-функціонального методу було охарактеризовано специфіку діяльності міжнародних та національних інституцій щодо попередження та викорінення порушень прав вразливих категорій осіб в екологічній сфері.

Здійсненню аналізу генези та подальшої еволюції правового регулювання захисту екологічних прав вразливих категорій осіб сприяло використання системного та історичного методів. Аксіологічний метод використано при характеристиці практичного дотримання екологічних прав вразливих категорій осіб у різних сферах правовідносин, що знайшло підтвердження в наведених у роботі прикладах рішень міжнародних договірних органів, зокрема Комітету ООН з прав людини, Комітету з прав дитини, а також рішеннях Європейського суду з прав людини,

Міжамериканського суду з прав людини, Африканського суду з прав людини і народів тощо; значимості принципу гендерної рівності й толерантного ставлення до вразливих категорій осіб, зокрема в екологічній сфері. Крім того, для висвітлення ймовірних шляхів унормування та інституціоналізації екологічних прав вразливих категорій осіб було застосовано прогностичний метод.

3. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано лише авторські ідеї та розробки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній доктрині міжнародного права комплексною науковою працею, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у з'ясуванні особливостей існуючого організаційно-правового механізму захисту екологічних прав вразливих категорій осіб на міжнародному універсальному, регіональному, а також національному рівнях. У результаті проведеного дослідження було вироблено нові положення, спрямовані на удосконалення та розвиток сучасної доктрини міжнародного публічного права щодо дотримання екологічних прав вразливих категорій осіб.

Уперше:

- здійснено комплексний аналіз міжнародно-правової основи щодо захисту екологічних прав вразливих категорій осіб (дітей, жінок, екологічних мігрантів, корінних народів) на міжнародному універсальному і регіональному рівнях. Констатовано, що норми щодо захисту екологічних прав вразливих категорій осіб отримали фрагментарне закріплення в міжнародних актах правозахисного та екологічного спрямування;

- охарактеризовано діяльність і практику міжнародних контрольних і судових органів щодо захисту прав окремих вразливих категорій осіб в екологічній сфері (на прикладі Комітету ООН з прав людини, Комітету з прав дитини, Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, Європейського суду з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Африканського суду з прав людини і народів тощо). Визначено, що означені інституції захищають права вразливих осіб, пов'язані з навколишнім середовищем шляхом «екологізації» низки інших фундаментальних прав, як-от: право на життя, здоров'я, розвиток, освіту, недискримінацію, власність тощо.

- висвітлено зарубіжний досвід держав (на прикладі Сполучених Штатів Америки, Франції і Фінляндії) захисту екологічних прав вразливих категорій осіб. З'ясовано, що законодавство означених держав зосереджено на окремих групах вразливих осіб (наприклад, діти у Франції та корінні народи в Фінляндії).

- визначено, що захист екологічних прав вразливих категорій осіб у Сполучених Штатах Америки ґрунтується на концепції «екологічної справедливості» (environmental justice), зміст якої розуміється як однаковий рівень захисту від небезпек для навколишнього середовища та здоров'я, що супроводжується ефективною участю усіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, національного походження чи рівня доходу, у розробці, впровадженні та забезпеченні дотримання екологічного законодавства, правил і політики.

Удосконалено:

- концепцію «екологічних прав людини». Підсумовано, що захист екологічних прав асоціюється, як правило, з гарантуванням права на здорове навколишнє середовище, яке має комплексний характер і охоплює низку елементів, як-от: нетоксичне довкілля, безпечний клімат, чисте повітря і вода, а також доступ до екологічної освіти, інформації, правосуддя та участь у вирішенні питань екологічного характеру;

- теоретичні положення щодо дотримання принципу гендерної рівності в аспекті захисту прав жінок в екологічній сфері. Констатовано, що імплементація гендерної перспективи в міжнародні та національні акти, політики і програми у сфері довкілля, а також уповноваження жінок діяти у якості «агентів змін» з питань навколишнього середовища і зміни клімату є невід'ємною умовою гарантування реалізації їхніх екологічних прав;

- підходи до визначення правового статусу різних категорій екологічних мігрантів. Встановлено, що в міжнародному праві досі немає консенсусу щодо правового обсягу поняття «екологічний біженець», а міжнародні акти оперують різною термінологією, як-от: «екологічний/кліматичний мігрант», «особа, переміщена з екологічних причин», «особа, переміщена в контексті катастроф і зміни клімату» тощо.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

- застосування концепції вразливості в контексті захисту екологічних прав окремих груп населення. Встановлено, що таким вразливим групам осіб, як діти, жінки, екологічні мігранти та корінні народи притаманні специфічні характеристики, за якими вони є особливо чутливими до екологічної шкоди, що негативно впливає на їхні права.

- захисту екологічних прав дітей відповідно до принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. Констатовано, що навіть за відсутності належної нормативної основи, дотримання цього принципу передбачає забезпечення стану навколишнього середовища, сприятливого для їхнього здоров'я і всебічного розвитку, а також забезпечення дітей можливістю висловлювати свою думку з усіх питань екологічного характеру, що зачіпають їхні інтереси.

- захисту екологічних прав корінних народів, зокрема крізь призму заохочення їхніх культурних прав і права на землю. Підсумовано, що порушення останніх може мати наслідком завдання шкоди тісному зв'язку корінних громад із природним довкіллям, яке часто є частиною їхньої ідентичності та традиційних практик.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Достовірність й обґрунтованість наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується значним обсягом інформаційних джерел. Дослідження Воєводіна І. С. спирається на ґрунтовну джерельну базу, яку складають міжнародні універсальні й регіональні акти та документи загального і спеціального характеру, що стосуються захисту прав людини в екологічній сфері загалом і захисту вразливих категорій осіб зокрема; резолюції міжнародних міжурядових організацій в означеній сфері дослідження; програмні документи. Робота характеризується широким спектром використання прецедентної практики міжнародних моніторингових і судових органів щодо захисту екологічних прав вразливих категорій осіб, зокрема: Європейського суду з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Африканського суду з прав людини і народів, Комітету ООН з прав людини, Комітету з прав дитини тощо, що посилює її практичну складову. При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертації здобувач керувався положеннями загальної теорії права, теорії та практики міжнародного і європейського права. Застосування всієї означеної сукупності наукових методів разом із принципами, а також сучасними науковими підходами надало змогу виконати поставлені в дисертації завдання, досягти мети дослідження та забезпечити наукову достовірність і чіткість одержаних теоретичних результатів. Усі методи застосовуються у взаємозв'язку, що в кінцевому підсумку сприяло всебічності, повноті та об'єктивності одержаних наукових висновків.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Матеріали та висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, навчальній та законотворчій діяльності: у науково-дослідній сфері – як основу для подальшого поглибленого теоретичного вивчення міжнародно-правового захисту екологічних прав вразливих категорій осіб; у правотворчій сфері – для розробки та удосконалення положень нормативно-правових актів у сфері захисту довкілля та екологічних прав людини; у правозастосовній діяльності – для вдосконалення положень щодо захисту екологічних прав вразливих категорій осіб відповідно до міжнародно-правових стандартів; в освітньому процесі – для розробки навчально-методичних комплексів, навчальних посібників, підручників та викладанні дисциплін «Європейська система захисту прав людини», «Захист вразливих категорій осіб у міжнародному праві», «Міжнародне право навколишнього середовища», «Міжнародне право прав людини», «Міжнародне публічне право»; в інформаційно-аналітичній сфері – для розширення знань про права людини.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

6.1. Відповідність публікацій здобувача п.8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 13 наукових працях, з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у іноземному фаховому виданні.

6.2. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

публікації у фахових виданнях України:

1. Воєводін І. С. Закріплення екологічних прав людини в міжнародних універсальних актах у галузі захисту навколишнього середовища. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 356-359.

2. Воєводін І. С. Організаційно-правові засади захисту екологічних прав людини в межах Африканського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 219-225.

3. Воєводін І. С. Міжнародно-правовий механізм захисту екологічних прав корінних народів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 559-568.

4. Воєводін І. С. Міжнародно-правовий механізм захисту екологічних мігрантів на міжнародному універсальному рівні. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 287-298.

публікації в іноземних фахових виданнях:

5. Voievodin I. Діяльність спеціальних процедур ООН щодо захисту екологічних прав людини. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 5. С. 141-146.

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

8.1. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо

Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Ключові положення роботи доповідалися

на III Міжнародній науково-практичній конференції «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (14 травня 2021 р., м. Дніпро), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки» (23-24 листопада 2021 р., м. Львів), V Всеукраїнській мультидисциплінарній науково-практичній Інтернет-конференції «Міждисциплінарний підхід до наукових досліджень» (26 листопада 2021 р., м. Одеса), XV міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (28-29 грудня 2022 р., м. Миколаїв), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми міжнародного права» (10 березня 2023 р., м. Харків), V Міжнародній науково-практичній конференції «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (26 травня 2023 р., м. Дніпро), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти» (29-30 липня 2023 р., м. Львів), Міжнародній науково-практичній конференції «Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку» (27 жовтня 2023 р., Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці).

8.2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Voievodin I. S. Some issues of international legal regulation of environmental human rights. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 14 травня 2021 р.). Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2021. С. 205-207.

2. Воєводін І. С. Деякі питання щодо забезпечення права на безпечне, чисте, здорове і стійке навколишнє середовище у діяльності ООН. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки (частина II)* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 23-24 листопада 2021 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2021. С. 47-48.

3. Воєводін І. С. Some aspects of the activities of the Special Rapporteur on human rights and the environment on the protection of environmental human rights. *Міждисциплінарний підхід до наукових досліджень* : збірник матеріалів V Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 26 листопада 2021 р.). Київ : Яроченко Я. В., 2021. С. 63-67.

4. Воєводін І. С. Деякі аспекти захисту екологічних прав людини в діяльності Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 102-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв, 28-29 грудня 2022 р.). Львів Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 460-463.

5. Воєводін І. С. Визнання права людини на здорове навколишнє середовище на міжнародному універсальному рівні: сучасний стан та

перспективи. *Актуальні проблеми міжнародного права* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 березня 2023 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 123-126.

6. Воєводін І. С. Деякі аспекти захисту екологічних прав дітей на міжнародному регіональному рівні. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 26 травня 2023 р.). Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 340-343.

7. Voievodin. I. Practice of international judicial bodies regarding the protection of the environmental rights of indigenous peoples. *Пріоритетні шляхи розвитку науки і освіти* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29-30 липня 2023 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2023. С. 42-45.

8. Воєводін І. С. Some approaches to understanding the concept of "vulnerability" in the context of environmental human rights protection. *Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 р.). Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 240-243.

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в суворій логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019 р.), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023 р.).

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота І. С. Воєводіна відповідає спеціальності 293 Міжнародне право.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачем було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені

В. Н. Каразіна (протокол № 12 від 17 травня 2024 року) щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно.

Дисертаційна робота Воєводіна Ігоря Сергійовича виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 293 Міжнародне право дисертація Воєводіна І. С. «Міжнародний організаційно-правовий механізм захисту екологічних прав вразливих категорій осіб» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право з галузі знань 29 Міжнародні відносини.

Головуючий,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного і
європейського права юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Олександр ГАВРИЛЕНКО

